

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 8 Issue 2, July 2024

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 05.02.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 30.05.2024

DOI: 10.30692/sisad.1432111

KİTLE İMHA SİLAHLARININ ORTA DOĞU SİYASETİNE ETKİSİ: KİS TEHDİTLERİ VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

The Impact of Weapons of Mass Destruction on Middle East Politics: WMD Threats and Reflections on Turkey

Sümevra ULUS

Lisansüstü Öğrencisi

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

ORCID ID: 0009-0001-3203-1093

sumeyraulus@outlook.com.tr

Atıf/Citation: Sümevra Ulus (2024), "Kitle İmha Silahlarının Orta Doğu Siyasetine Etkisi: KİS Tehditleri ve Türkiye'ye Yansımaları", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, S.2 Temmuz 2024, s.281-298.

Öz: Soğuk savaş sonrası dünya genelinde yükselişe geçen Kitle İmha Silahları (KİS) ve bu silahları edinmek için aktörlerin girdiği 'silahlanma yarışı' kısa veya uzun vadeli birçok tehlikeyi barındırmaktadır. Kimyasal silahlar, bir kitleyi imha etmeyi amaçlayan teknoloji kullanarak insan yaşamına ve ekosisteme ciddi hasarlar vermesi olarak yorumlanmaktadır. Devletler ve devlet dışı aktörler silahlanma yarışına girerken bir yandan da silah satışı yapan kurumlar veya siyasi aktörler ekonomik açıdan fayda sağlamaktadır. Bu makalede Orta Doğu'da KİS varlığı kabul edilen, elde etmek isteyen ve resmi olarak kabul edilmese de olduğu bilinen İsrail, Irak, İran ve Suriye bölgesel aktörlerinin uzak ve yakın dönem faaliyetleri, bu faaliyetlerin Orta Doğu siyasetine etkileri ve stratejik derinlik konumunda bulunan Türkiye'nin bu faaliyetlerden ne derece etkilendiği ele alınmaktadır. Türkiye nükleer silahsızlanmanın güçlü bir destekçisidir ve nükleer silahların olmadığı bir dünya için mücadele etmektedir. Ülke, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesine yönelik çabaları desteklemektedir ve Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması Gözden Geçirme Konferansı gibi uluslararası sosyal sorumluluk ve güvenlik faaliyetlerine katılmıştır. Bulunduğu tehlikeli durumdan dolayı Türkiye aslında bir noktada bu politikaları izlemek zorunda bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kitle İmha Silahları, Orta Doğu, Türkiye, Terörizm, Nükleer Caydırıcılık, Silahlanma.

Abstract: Weapons of Mass Destruction (WMD), which have been on the rise across the world in the post-Cold War era, and the 'arms race' that actors are engaged in to acquire these weapons pose many short- and long-term dangers. Chemical weapons are interpreted as causing serious damage to human life and ecosystems by using technology aimed at destroying a mass of people. While states and non-state actors engage in an arms race, organizations or political actors that sell weapons benefit economically. This article discusses the near and far term activities of regional actors Israel, Iraq, Iran and Syria, which are acknowledged to have WMDs in the Middle East, those who

want to acquire them and those who are not officially recognized as having them, the effects of these activities on Middle East politics and the extent to which Turkey, which is in a position of strategic depth, is affected by these activities. Turkey is a strong supporter of nuclear disarmament and fights for a world without nuclear weapons. The country supports non-proliferation efforts and has participated in international social responsibility and security activities such as the Nuclear Non-Proliferation Treaty Review Conference. Due to its dangerous situation, Turkey was actually forced to follow these policies at some point.

Keywords: Weapons of Mass Destruction, Middle East, Turkey, Terrorism, Nuclear Deterrence, Armament.

GİRİŞ

Kitle İmha Silahları (KİS) dünya çapında birçok negatif etkiye sahiptir. Nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar kısa bir süre içinde çok sayıda insan hayatını yok etme potansiyeline sahiptir. Silahların kullanımı, özellikle radyoaktif kirlenmeye ve uzun vadeli ekolojik hasara neden olabilecek nükleer silah patlamaları durumunda, ciddi çevresel hasara yol açabilir. Biyolojik ve kimyasal silahların kullanımı, hayatta kalanlar ve gelecek nesiller için uzun vadeli sağlık etkilerine sebebiyet vermektedir. Kitle imha silahlarının yayılması, devletler, teröristler veya diğer aktörler tarafından kötüye kullanılma potansiyelini barındırdığı için küresel güvensizlik ve istikrarsızlığın artmasına yol açabilir. Üstelik bu silahlar devlet-dışı aktörlerin eline geçtiği zaman insanlık için son derece büyük ve önlenemez biçimde kullanılabilir.

Kitle imha silahları tehdidi, uluslararası toplumu bu silahların yayılmasını kontrol etmek ve önlemek için tedbirler almaya yöneltmiştir. Bunlar arasında Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması ve Kimyasal Silahlar Sözleşmesi gibi anlaşmaların yanı sıra nükleer silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme çabaları da yer almaktadır. Tüm bu çabalara rağmen dünya genelinde giderek artan silahlanma yarışı beraberinde silah ticaretini ve gizli yollarla silahlanma gibi suç unsurlarını devreye sokmaktadır. Silahlanmak ilk başta mantığa uygun ve nefsi müdafaa olarak kabul edilebilirdi ancak şu an gelinen zaman diliminde silahların kullanım alanı giderek kısıtlanmaktadır. Çünkü bu yüksek teknolojiye sahip cihazlar kullanıldığı takdirde gelecek nesiller için ciddi sorunlar baş gösterecektir.

Suriye'nin ise geçmişte kimyasal silah kullandığı bilinmektedir. Ülke kimyasal silahlarını ortadan kaldırmak için uluslararası bir anlaşmayı kabul etmiş olsa da terörist grupların bu tür silahlara erişebileceğine dair endişeler devam etmektedir. Bu silahlar aşırılık yanlısı grupların eline geçebileceğinden uzun vadede bölge genelinde güvenliğe yönelik tehdit artabilir. Özellikle Suriye iç savaşının bölgede bıraktığı olumsuz koşullar göz önüne alındığında Esad ve muhalif gruplar arasında ciddi çatışmalar boy gösterebilir.

İsrail, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'nı ve Ek Protokolü imzalamamıştır. Nükleer silahlara sahip olduğunu hiçbir zaman resmi olarak doğrulamamış ve reddetmemiştir. Kesin ayrıntılar belli olmamakla birlikte, İsrail'in bir nükleer cephaneliğe sahip olduğu varsayılmaktadır. Bunun uzun vadeli sonuçları, diğer ülkelerin de kendilerini potansiyel bir tehditten korumak için benzer yeteneklere sahip olmak istemeleri nedeniyle bölgede nükleer silahlanmanın artması olabilir. İsrail tarafı sürekli olarak Orta Doğu'da ilk nükleer silahı kendilerinin kullanmayacağını ancak dış güçlerden gelecek olan tehlikelere karşı hazırlıklı olacağına dair söylemlerini dile getirirken hem silahlara sahip olduğunu hem de olmadığını ima ederek durumu belirsiz kılmaktadır. Bu bağlamda herhangi bir itiraf ve resmi kanıt olmadığı halde, Filistin halkı ve özellikle son dönem HAMAS üzerinde son derece yıkıcı etki bırakan gelişmiş teknolojiye sahip silahlara sahiptir ve bunlar bir kitleyi hedef alıp yok edecek boyutta olduğuna göre İsrail'in kitleyi imha eden bir silaha sahip olup olmadığı dair izlenimler oluşturulabilir. İsrail'in belirsiz tutumunun sebebi ise stratejik bir taktik olmaktadır. Herhangi bir antlaşmaya imza atmayarak ve silah kapasitesini açıklamayarak aslında herhangi bir sorumluluk almamış olmaktadır. Bugün veya yarın İsrail olası bir nükleer saldırı yaparsa herhangi bir antlaşma ihlali yapmamış olacaktır. Aynı zamanda silahların varlığını

reddetmeyerek de başta İran olmak üzere bölgedeki Arap olan ve Arap olmayan birçok düşmanına göz dağı vermektir.

Bütün bu olanlar bölgenin en stratejik öneme sahip konumunda bulunan Türkiye'yi doğrudan etkilemektedir. 2003 müdahalesinden önce Türkiye, Kuzey Irak üzerinden yoğun bir göç dalgasına maruz kalmıştır. Müdahale sonrasında ise Kuzey de faaliyete geçen PKK terör örgütünün bizzat hedefi olmuş ve uzun yıllar terörle mücadele etmek zorunda kalmıştır. 2011 Arap Baharının son durağı olan Suriye'de ise ciddi bir isyan patlak vermiş, Beşar Esad halkına karşı kimyasal kullandığı gerekçesiyle kamuoyu baskısına hedef olmuştur. İç savaş neticesinde milyonlarca Suriye vatandaşı Türkiye'ye yasal veya yasa dışı şekilde girmeye başlamıştır.

Türkiye neredeyse dört tarafı tehlikeyle çevrilmiş bir konumda bulunmaktadır. Söz konusu ülkeyi, komşu ülkelerinin silahlanma yarışı adeta bir tehdit kısıncına almış ve özellikle askeri ve güvenlik açısından kendini koruma kalkanına almak politikalarını birincil hedefi haline getirmiştir.

Çalışmanın kapsamı Orta Doğu bölgesinde yükselen KİS gücünü İsrail, Irak, İran ve Suriye ekseninde ele almaktan oluşmaktadır. Irak'ın 2003 müdahalesi sonrası KİS faaliyetinde olmadığı genel kanıyı oluştursa da ABD işgaline zemin hazırladığı ve müdahale sonrası diğer bölgesel aktörlerin silahsızlanma kararında etkin rol oynadığı için önemlidir. Örneğin ABD, Saddam yönetimine kimyasal silah kullandığı gerekçesiyle operasyon düzenleyerek başta İran olmak üzere birçok bölgesel devletlere gözdağı vermiş bulunmaktadır. İran'ın bu tehdide boyun eğdiği söylenemese bile Mısır ve Libya üzerinde bu tehdit başarıya ulaşmıştır. İran'ın nükleer programına ve nükleer silah geliştirme ihtimaline ilişkin endişeler bulunmaktadır. Bu durum bölgesel güvenlik dinamiğini değiştirecek ve bölgede nükleer silahlanmaya yol açabilecektir. Bunun uzun vadeli sonuçları istikrarsızlığın artması, bir silahlanma yarışı ve İran'ın komşuları için artan bir tehdit olabilir.

Çalışmanın amacı ise, KİS konusunda ilerleme kat etmiş devletlerin yol açtığı tehlike ve siyasi arenada yaşanan güç mücadelesini ele almaktır. Özellikle Orta Doğu'da hızla artan silahlanma yarışının bölgenin en kritik noktasında bulunan Türkiye'ye yansıyan etkilerini, Türkiye'nin silahlanma konusunda ne gibi politikalar izleyebileceğinin kritiğini yapmak çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda daha önce yazılmış bilimsel araştırmalar ve verilere ek olarak yakın geçmişte yaşanan olaylar, açıklamalar ve haberler ışığında konu daha güncel hale getirilerek ele alınmış bulunmaktadır. Gelişmiş teknoloji ve devletlerin kimyasal silah kapasitesi göz önüne alındığında, gelecekte yaşanacak olan büyük savaşların, kitleyi imha edecek kadar büyük silahlarla meydana gelme olasılığı yüksek olmaktadır. Bu bakımdan devlet ve devlet dışı aktörlerin KİS edinme ve kullanma faaliyetlerinden kaçınması gerektiği -veyahut silah dozunun minimum düzeyde kalması- çalışmanın hipotezlerinden biri olmaktadır.

Kitle İmha Silahı (KİS)

Biyolojik, kimyasal ve nükleer çeşitleriyle ele alınabilecek 'Kitle İmha Silahları' son derece tehlikeli ve yok edici niteliktedir. Amerika Birleşik Devletleri tarafından 1997 yılında, "*Transforming Defense National Security in the 21st Century (Savunmayı Dönüştürmek: 21. Yüzyılda Ulusal Güvenlik)*" başlığı altında belirttiği şekliyle; "*Radıyolojik silahlar da dahil edilmek üzere, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların hepsi KİS adı altında kabul edilir.*" ABD, böylelikle KİS kavramına bu çerçevede tanım getirmiştir. Yine bu bakış açısıyla beraber, Brian K. Anderson¹ aktarımıyla, '*A Profile of WMD Proliferants: Are There Commonalities? (Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Profili: Ortak Noktalar Var mı?)*' adlı eserde, ABD tarafından KİS tanımında yer alan silahların her birinin farklı yıkım gücüne sahip olduğu ve kullanımları sırasında farklı sonuçlar doğuracakları halde hepsinin KİS olarak kabul edildiğini belirtir (Erdumaz, 2003, s.28).

¹ (USAF) United States Air Force Academy (ABD Hava Harp Akademisi) kurumunda Binbaşı.

Radyolojik silahlar, verdiği hasar ve kullanım şekli göz önüne alındığında nükleer silahlar kategorisinde değerlendirilmektedir. Körfez Savaşı henüz yaşanmadan önce Irak Devleti'nin, radyolojik silah elde etmeye çalıştığına dair kanıtlı raporlar olmasına karşın, bu silahlar hiçbir zaman bulunamamıştır. Radyolojik silahların ne kadar yıkıcı ve yok edici olduğunu anlamak için öncelikle nükleer silahların ne derece tehlikeli olduğunu bilmekte fayda bulunmaktadır. Bu bağlamda KİS'lerin verdiği hasar Birleşmiş Milletler (BM) raporuna göre aşağıdaki gibidir (Erdumaz, 2003, s.28);

1. Bir hava aracından 300 km'lik bir bölgeye atılan bir megatonluk bir *nükleer* bomba, ülke nüfusunun %90 gibi oranda ölümüne yol açar.
2. Bir hava aracından 60 km'lik bir alana fırlatılan 15 ton *kimyasal* silah aynı ülke halkının %50'sini yok eder.
3. Bir hava aracından 100.000 km'lik civara atılan 10 ton güce sahip *biyolojik* bomba, aynı halkın %25'ini öldürür.

Silahlanma Yarışı

Her bir KİS, canlılar ve ekosistem için ciddi tehlike arz ederken, ülkelerin kendilerini tehlikede görmesi ve kendi gücünü diğer güçlere üstünlükle kabul ettirmek istemesi, beraberinde “silahlanma yarışı” kavramını getirmiştir. Silahlanmaya başlayan ülkeler “bunun savaşa yol açmayacağını” öne sürse bile bu pek doğru değildir. Çünkü bir ülkenin silahlanması kendi varlığını güvenceye alması kadar, başka bir ülkenin de varlığını tehlikeye atması anlamına gelmektedir. Savaşların silahla yapılıyor olmasına karşın ve devletlerin güvende olma isteğinin çözümü silahlanma değil, *silahsızlanma* olmalıdır (Arı, 2017, s.535-537).

ABD ilk denemelerini *Manhattan Projesi* kapsamında II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleştirmiştir. Ağustos 1945'te Japonya'nın Hiroşima kentine uranyumlu atom bombası gönderdi. 200 bin civarında kişi hayatını kaybederken, şehrin tamamı yaşanmayacak seviyeye ulaşmış oldu. Üç gün sonra bu defa başka bir Japon kenti olan Nagazaki'ye plütonyumlu atom bombası ile saldırdı. İnsanlık ve yaşam alanı için korkunç saldırılarına rağmen Birleşik Devletler hiç durmadan silahlanmaya devam ederek tehlikeye daha çok alan açtı. 1949 yılında ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ilk nükleer denemesini yaptı. Ardından İngiltere 1952, Fransa 1960, Çin 1964 tarihlerinde nükleer faaliyette bulunmuşlardır. Adı geçen ülkelerin nükleer kapasitesi yasal olarak kabul edilmiş ve onların dışında kalan KİS sahibi aktörler yasal statüye erişmemektedirler (Özgür, 2006, s.20-24). Silahlanmanın ne kadar tehlikeli olduğunu Japonya'ya atılan iki bombanın ne derece ciddi hasarlara yol açmasından anlayabiliriz. Üstelik Birleşik Devletlerin böyle bir saldırıda bulunma amacı, sahip olduğu askeri ve nükleer gücü tüm dünyaya ilan etmektir. Elbette ki Japonya'nın böyle bir güce sahip olmadığı göz önüne alındığında karşılık veremeyeceği aşikardır (Arı, 2017, s.487). Esasen devletleri teker teker silahlanmaya iten güç bu korkuydu.

Silahlanmanın giderek tehlikeli hal almasının ardından, dünya genelinde ciddi artış gösteren KİS oranlarını önlemek adına bir dizi anlaşmalar yapılmıştır. Bu anlaşmaları şu şekilde özetleyebiliriz (Erdumaz, 2003, s.114);

1. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)
2. The Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty (CTBT)
3. The Chemical Weapons Convention (CWC)
4. The Biological Weapons Convention (BWC)

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT), 1968 yılında Washington, Londra ve Moskova öncülüğünde devletlerin imzasına açılmış ve 1970 yılında yürürlüğe girmiştir. 1960'lı yıllara gelindiğinde Almanya, Pakistan, İran, Hindistan, İtalya, Japonya, İsveç, Brezilya, İsrail, Güney Kore ve Libya gibi ülkeler silahlanma yarışına dahil olmaya çalışınca, Sovyetler ve ABD bu durumu tehlikeli bulup bir antlaşmaya taraf olmayı kararlaştırdı. Nükleer

kapasitesi yasal olarak bilinen devletler, silahlarının denetimini hiçbir kuruluş veya kişiye devretmeyecek, silahı olmayan veya silahlanmaya çalışan devletler ise, *silahlanmamayı* beyan edeceklerdi. Böylece antlaşma ABD ve Sovyetler gibi yasal olarak nükleer sahibi ülkelerin kendilerine rakip çıkmasını engelleme özelliği de taşımaktadır. (Özgür, 2006, s.186-188).

ANLAŞMALAR / ÜLKELER	BİYOLOJİK SİLAHLAR SÖZLEŞMESİ (BWC)	NÜKLEER SİLAHLARIN YAYILMASINI ÖNLENMESİ ANLAŞMASI (NPT)	NÜKLEER DENEMELERİN KAPSAMLI YASAKLANMASI ANLAŞMASI (CTBT)	KİMYASAL SİLAHLAR SÖZLEŞMESİ (CWC)
İRAN	ONAY	ONAY	İMZALADI AMA ONAYLAMADI	ONAY
IRAK	ONAY	ONAY	ONAY	ONAY
ÇİN	ONAY	ONAY	İMZALADI AMA ONAYLAMADI	ONAY
SUUDİ ARABİSTAN	ONAY	ONAY	İMZALAMADI	ONAY
TÜRKİYE	ONAY	ONAY	ONAY	ONAY
SURİYE	İMZALADI AMA ONAYLAMADI	ONAY	İMZALAMADI	ONAY
İSRAİL	İMZALAMADI	İMZALAMADI	İMZALADI AMA ONAYLAMADI	İMZALADI AMA ONAYLAMADI

Tablo 1. KİS Önleme Antlaşmaları, Onay veya İmza Veren Bazı Ülkeler.²

Tabloda görüldüğü üzere bütün KİS önleme antlaşmalarına imza ve onay atan, imzaladığı yükümlülüklerle bağlı kalan (tablodaki ülkeler arasından) Türkiye ve Irak olarak karşımıza çıkmaktadır. Nükleer faaliyette bulunduğu ihtimal verilen Suriye ve İran imzaladığı antlaşmalara rağmen silahlanmaya devam etmektedir. İsrail ise sadece CWC ve CTBT antlaşmalarını imzalamış ancak hiçbirine onay vermemiştir.

Orta Doğu'nun KİS Gücü

Orta Doğu'nun silahlanma yarışı, silah ticareti yapmak isteyen Batılı devletler için bir ganimet görevi görmektedir. Silahlanmanın Batı için amacı; olası bir komünist saldırıyı önlemek görevi görse bile, Orta Doğu'da ise bu silahlar, Müslüman'dan diğer Müslüman'a yöneliyordu. Öte yandan Orta Doğu devletlerinin hızla artan silahlanma yarışları, bölgenin istenmeyen misafiri olan İsrail'in silahlanmasından duyulan endişe tarafından besleniyordu. İsrail'in yanı sıra bölgenin Arap olmayan ve Araplar tarafından tehlike kabul edilen İran'da, KİS geliştirme konusunda epey bir yol kat etmektedir. Orta Doğu'nun silahlanma gücünün Batı'yı rahatsız etmesi için 11 Eylül 2001 yılında Amerikan iki ticaret merkezine, El-Kaide tabanlı terör saldırısının gerçekleşmesi beklenecekti (Kazemi, 2007). Orta Doğu bölgesinde var olan neredeyse bütün ülkelerin açıkça yahut gizlice silahlanmaya çalışmaları, bazen bölge dışı aktörlerin göz yumması, bazen ise ekonomik çıkar güden çok uluslu şirket veya kurumların bölgede hızlanan silahlanmaya destek vermesiyle büyümeye devam etmektedir (Kıbaroğlu, 2003, s.116).

KİS'lerin özellikle Orta Doğu bölgesi için daha çok tehlike arz etmesi, bu ülkelerin daha önce teröre verdiği destekten kaynaklanmaktadır. Terörizmi destekleyen ülkelerin sahip oldukları kimyasal silahlar, terörist faaliyette olan grupların eline geçerek, kullanmalarına müsaade edilebilir. Misal; 11 Eylül sonrası Amerika, El-Kaide bağlantısı gerekçesiyle Afganistan'a askerî

² Bu tablo *NTI* (<https://www.nti.org/>) raporları ve verilerinden sağlanan bilgilerle oluşturulmuştur.

harekât başlattığında, bazı terörist gruplar buna karşılık olarak Amerikan yetkililerine gönderdikleri mektuplara antraks (şarbon) virüsü yerleştirdi (Erdurmaz, 2003, s.125).

11 Eylül'den önce de birçok defa demokrasinin ihlal edildiğini, sayısız terör eylemlerinin vuku bulunduğunu, KİS'lerin acımasızca kullanıldığını unutmamalıyız. Örneğin, Irak'ın devrik başkanı Saddam Hüseyin, İran'la girdiği sekiz yıllık savaş sırasında, Üstelik KİS'ler Cenevre Protokollerinden beri yasaklı olmasına rağmen İran'ı çok kez kimyasal silah ile vurdu. Buna rağmen ne BM ne de Birleşik Devletler, müdahalede bulunmadı. Tam aksine, Irak'ı 1982 yılında 'teröre destek veren ülkeler' arasından çıkardı (Galbraith , 2007, s.27-31). İran'ın da aynı kimyasal silah ile Irak'a karşılık verdiğinin de altı çizilmelidir. Bu bağlamda yasaklı ve kısıtlanmış olan KİS'lerin arz ettiği tehlike, Batılı güçlerin çıkarlarına dokunduğu zamana göre değişmektedir. Örneğin, Saddam yönetimine, kendi halkına kimyasal silah kullandığı için Irak'a müdahale edildiği halde aynı Saddam, İran'ı kimyasal silahlarla vurduğu zaman herhangi bir müdahale gerçekleşmedi. İsrail'in sahip olduğu KİS kapasitesi bugün bile net bir şekilde bilinmiyor. Fakat altı çizilmesi gereken bir husus bulunmaktadır; Irak'ın sahip olduğu kimyasalların da varlığı kanıtlanmış değildir. Ancak Batının kimyasal şüphesi bile Saddam'ı devirmeye yetti. Çalışmamızın bu kısmında İsrail, Irak, İran ve Suriye bölgesel güçlerinin 2020 tarihine kadar olan KİS faaliyetleri değerlendirilirken, 2020-2024 arası yaşanan gelişmeler ise yakın dönem perspektifinden başka bir başlık altında incelenecektir.

İsrail

İsrail nükleer araştırma programı 1948 yılında kurulmuştur. 1949 yılında ise Negev çölündeki uranyum yatakları keşfedildi. İsrail Atom Enerjisi Komisyonu (IAEC) 1952 yılında 'gizlice' kurulmuş ve İsrail'in ilk nükleer reaktörü olarak bilinen Dimona, Fransa'dan destek alınarak açılmış bulunmaktadır. Bu desteğin ardından bu iki devletin beraber nükleer deneme faaliyetlerinde bulunduğu iddiaları öne sürüldü ancak bu söylemler kanıtlanamadı. İsrail'e KİS konusunda en büyük destek Amerika'dan geldi ve İsrail bilim insanları, Amerika'da KİS üzerine eğitim aldı. Amerikan tarafı aynı zamanda 1955 yılında "Atoms for Peace" (Barış için Atom) programı dahilinde araştırma yapılmasına destek verdi. Fransa desteğiyle kurulan Dimona reaktörü, casus uçakları tarafından belgelendiğinde yıl 1958 olmaktadır. İsrail tarafı belgelenen reaktörün varlığını ilk başta reddetmesine rağmen dönemin Başbakan'ı Ben Gurion reaktörün var olduğuna dair itirafta bulundu (Üstündağ, 2004).

Ben Gurion başkanlığında İsrail, KİS gücünü itiraf etmesine rağmen, bunu kullanmayacakları konusunda diretmekteydi. İsrail açıkça "Orta Doğu'ya nükleer soka ilk taraf olmayacağını ve diğer Orta Doğu aktörlerinden önce davranmayacaklarını" belirtiyordu. Bunun aksine, diğer Orta Doğu güçleri, olası bir İsrail saldırısından korunmak için silahlanıyordu (Tilney, 2015). İsrail KİS'lerden arındırılmış bir bölgeyi destekliyor olmasına karşın NPT'yi hiçbir zaman imzalamadı. Hardal gazı, kalıcı olan ve olmayan sinir gazlarına sahip olmaya devam etti. ABD tarafından kimyasal ve biyolojik silahlara sahip ülke konumunda değerlendirilmektedir (Erdurmaz, 2003, s.194-204).

İsrail'in nükleer silah üretme isteğinin tehlike arz ettiğini ve edeceğini görerak karşı çıkan tek ABD başkanı John Fitzgerald Kennedy olmuştur. İsrail Başbakanı Ben Gurion ise, nükleer kapasitesini "arıtılmış içme suyu elde etmek" amacıyla kullanacaklarını belirtmiştir. Kennedy tehlike ısrarında diretmiş ve denetleme yapılmasına karar verilmiştir. 1963 yılında suikast sonucu hayatını kaybeden ABD başkanından sonra göreve gelen başkanlar ise İsrail'e ve onun nükleer faaliyetlerine daha ılımlı yaklaşmıştır (Kibaroğlu, 2003, s.111).

Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge fikri İsrail'in tutumundan ötürü sekteye uğramış bulunmaktadır. Orta Doğu'daki dengelerin, İsrail politikalarına göre şekil aldığı, Arap/Arap olmayan aktörlerin olası Yahudi saldırısından korunmak ve ona karşılık verebilmek için silahlanmaya başlaması faktörü göz önüne alındığında, ilk başta İsrail'in bu konuda adım atması gerekmektedir. Diğer Orta Doğu ülkeleri, İsrail silahlanmaya son vermediği müddetçe hiçbir

zaman tam olarak silahsız dünyanın var olmayacağını ifade etmektedirler (NTI, 2014). Bu konuda İsrail dışındaki aktörlerin söylemlerinin haksız olduğunu düşünmek, o coğrafyayı belli bir ölçüde yanlış anlamlandırmak demektir.

İsrail nükleer faaliyetlerinin Batı tarafından, diğer bölgesel aktörlere göre daha az tehlikeli görülmesinin iki sebebi vardır; Birincisi, İsrail bölgenin Arap olmayan az sayıda devletlerinden biridir ve birçok düşmanı ile yakın coğrafyada yaşamaktadır. Böylece Batıya göre İsrail'in kendini korumak amacıyla silahlanması çok doğal bir durumdur. İkincisi, İsrail NPT'ye imza atmadı veya diğer nükleer önleme antlaşmaları arasında imzaladıklarını da onaylamadı. Uluslararası hukuk açısından anlaşmalar, imzalayan aktörler açısından bağlayıcıdır. Bu nedenle İsrail burada bir kural ihlali yapmamıştır. Bölgenin Arap dışı başka bir aktörü olan İran ise, KİS kapasitesi ile gündemden düşmeyen bir ülke konumundadır. İşte bu noktada İran ve İsrail arasındaki fark gün yüzüne çıkmaktadır çünkü İran Nükleer önleme Antlaşmasını imzaladığı ve silahlanmaya devam ettiği için kural ihlali yapmış olmaktadır (Kibaroglu, 2003, s.113-114).

1994 yılında İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin, ABD Başkanı Bill Clinton ve Ürdün Devlet Başkanı Hüseyin bin Talal ile bir araya geldiği toplantıda

“İsrail silahlar açısından nükleer bir ülke değil. ABD'ye uzun yıllardır Arap-İsrail gerilmeleri kapsamında nükleer silahları ilk kullanan taraf olmamayı garanti etti. Ancak bazı Müslüman ve Arap ülkelerinde artan silahlanma yarışına sessiz kalamayız. Nükleeri ilk kullanan taraf olmayacağız ancak kendimizi korumak için silahlanmak zorundayız.”

açıklamasını yapmış bulunmaktadır (Kristensen & Korda, 2022). Bu açıklamaların ardından diğer aktörlerin kapıldığı ortak fikir; İsrail'in “belirsiz” nükleer politikası olmaktadır. İsrail bu belirsizliğini uzun süre korurken 2006 yılında ise dönemin başbakanı Ehud Olmert, son zamanlarda nükleer faaliyete önem veren İran'ı “Amerika, Fransa, İsrail, Rusya” gibi nükleer silahları elde etmeye çalışan aktörlere özendiği gerekçesiyle eleştirince bu bir itiraf olarak algılandı. Kendi ülkesini de nükleer sahibi taraflar arasında sayarak belirsizlik prensiplerinden ödün vermiş olarak algılandı. O tarihe kadar İsrail “Nükleer ülkesi değiliz ancak kendimizi korumak zorundayız ve bölgede KİS kullanan ilk taraf olmayacağız” diyerek nükleer kapasitesinin varlığını kabul etmemekte diretmiştir. Bu açıklama skandal boyutunca kamuoyunda geniş çapta yer edinince Olmert'in sözcüsü, Başbakanın konuşması sırasında “nükleer güce sahip devletleri değil, sorumluluk alan ulusları” kastettiği yönünde açıklamalar yapmıştır. 2011 yılında nükleer silahlara sahip olup olmama sorusu İsrail Başbakanı Benjamin (Binyamin) Netanyahu'ya yöneldiğinde “Kullanan ilk taraf olmayacağız” söylemi tekrar gündeme gelmiştir. Gazeteci hemen ardından “ama diğer devletlerin nükleer silaha sahip olduğu varsayıldığında, sizin de sahip olduğunuz varsayılmalı mıdır?” sorusunu yönelttiğinde ise Netanyahu buna “bizim kimseye tehdit oluşturmadığımız varsayılabilir” demekle yetinmiştir (Kristensen & Korda, 2022).

2008 sonrası İsrail siyasi gündeminin büyük bölümünü İran'ın nükleer programları oluşturmaktadır. Netanyahu özellikle İran'ı stratejik derinlik konumuna getirmiş bulunmaktadır. İran'ın gittikçe dozu artan kimyasallarının önüne geçebilmek için Birleşik Devletler ile İsrail ortak hareket etmiştir. İran'a ait Natanz Zenginleştirme Kompleksi'nin faaliyet durdurması için, İranlı bilim adamlarına bilgisayar virüsleri olarak adlandırılan Stuxnet ve Flame virüsleri gönderildi. Bu solucan yazılımları İran'ı sadece yavaşlattı, durdurmadı. 2011 yılında bazı İsraili yetkililer İran'a askerî harekât düzenlemeyi önerdi. Ancak bu karar, İran'ın HAMAS ve Hizbullah örgütleriyle misilleme yapabilmesi gibi çok ciddi sonuçlar doğurabilirdi (NTI, 2014). 2019 yılına ait ilk raporlara göre; İsrail, Amerika, Rusya, Birleşik Krallık, Fransa, Çin, Hindistan, Pakistan, Kuzey Kore devletleri, Dünya'da nükleer silaha sahip ülkeler olarak kabul edilmiştir. Adı geçen aktörlerin toplam nükleer silah oranı 13 bin 865 olmaktadır (Independent Türkçe, 2009). Uluslararası Bölünebilir Malzemeler Paneli, 2020'nin ilk ayları itibarıyla İsrail'in

yaklaşık 980/130 kilogram plütonyum stoğuna sahip olabildiğine ihtimal vermektedir. Savunma İstihbarat Ajansı, 2004 yılında gizli bir belge sızdırdı ve bu rapora göre, İsrail'in sahip olduğu nükleer cephanelik 1999 yılında 60/ 80 savaş başlığı oranına sahipken, 2020 yılına gelindiğinde bu kapasitenin 65/ 85'e çıkacağı öngörülmektedir (Baroud, 2022).

Irak

Daha önce de bahsedildiği şekliyle; Irak, sekiz yıl süren savaşta İran'a karşı kimyasal silah kullandı. Sadece Irak değil, bu savaşta İran tarafı da Irak'a KİS ile misilleme yapmıştır. Böylece üçüncü Dünya ülkesi olarak görülen ve kabul edilen Orta Doğu devletlerinin KİS tehdidi net olarak görülmüştür. Buna rağmen Irak, ülke savunması için gerekenden fazla kimyasal silah kullanmamıştır. Diğer Orta Doğu ülkeleriyle kıyaslandığında ılımlı bir doz ayarında bulunmuştur (Erduramaz, 2003, s.124-125). Körfez Savaşı sırasında Irak, İsrail'e SCUD (Taktiksel sıvı yakıtlı balistik füze) ile saldırdı. Bu füzelerin İsrail'e ulaşması yedi dakikayı bulmuştur. Taktik füzelerinin ne kadar hızlı olduğunu anlayabilmek için bilinmesi gereken bilgi; normal bir insani kontrol uçağının, SCUD füzelerinin yedi dakikada gittiği güzergahı, yarım saatte aşabilmesidir (Erduramaz, 2003, s.68-69). Irak'ın KİS konusunda aşırıya kaçmadığına değinilmiş ancak buna rağmen KİS'ler yüzünden başı derde girmiş bulunmaktadır. İran üzerinde kullanılan kimyasal silahlara, Batı sessiz kalmış olmasına rağmen, yine aynı kimyasallar yüzünden Irak'ı işgal ettiler.

Irak 1972 yılında imzaladığı Biyolojik ve Toksin Silahların Yasaklanması Sözleşmesini (BTWC), 1991 yılına kadar onaylamamıştır. BM Özel Komisyonu (UNSCOM) Irak'ın Sözleşmeyi ihlal ettiğini öne sürüp söz konusu ülkeyi, imza attığı sözleşmeyi onaylaması yönünde ısrarda bulunmuştur. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) terör örgütü bir kısım bölgeyi ele geçirince Irak nükleer tesislerinin güvenliği konusunda endişeler baş göstermiştir. İŞİD'in nükleer silahları ele geçirip kullanacağı tehlikesine karşı ABD, Eylül 2014'ten itibaren Kuzey Irak ve Suriye'de hava saldırıları düzenlemiştir (Yılmaz, 2015, s.162-163).

İran

İsrail'den sonra tehlike olarak görülen diğer aktör ise İran olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine İsrail gibi "*Arap olmayan*" komşu konumunda olması, diğer Orta Doğu ülkelerini rahatsız etmektedir. Bu rahatsızlığın mihenk taşlarından en büyüğü ise hiç şüphesiz, İran'ın nükleer silah kapasitesidir. Bu kapasitenin 2000'li yılların başlarında bölgenin en düşük oranlı KİS güçlerinin arasında yer aldığını da unutmamak gerekir. Tüm bunlara rağmen, İran'ın silahlanma yolunda iştahını kabartan şey; bir noktada buna mecbur olmasıdır. İran'ın jeopolitik ve jeostratejik konumu göz önüne alındığında kendini güvende hissedebilmek ve koruyabilmek için silahlanması ehemmiyet arz etmektedir. İran, Doğuda; Hindistan ve Pakistan, Batıda; İsrail, Kuzeyde; Rusya, Güneyde; Amerika (ve müttefikleri) ile ateş çemberinin ortasında kalmış bulunmaktadır. İran'ın bizzat kendisi de 2000'li yıllarda bu nükleer faaliyetlerin barışçıl amaçlar güttüğünü iddia etmektedir. İran'ın barışçıl söylemleri ise nükleer tesislerin ifşa olması ile çürütülmüştür. Nükleer kapasitenin ortaya dökülmesinden hemen sonra *International Atomic Energy Agency- IAEA (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)* İran'a faaliyetleri askıya almayı kabul ettirmeyi başarmıştır. Ancak bu karar İran'da hükümete gelen yeni sert muhafazakârların, politika çizgisinin tam olarak barışçıl olarak ele alınmamasından ve yeni hükümetin silahlanmak konusunda daha ılımlı yaklaşmasından ötürü çok uzun sürmedi (Kazemi, 2007).

Irak'ın KİS ürettiği sebebiyle işgal edilmesinin ardından, bazı bölgesel aktörler silahsızlanma yolunda adımlar attı. Örneğin 1969 yılından 2011 yılına kadar Libya Devlet Başkanlığı görevinde bulunan Albay Muammer Kaddafi, 2003 yılında KİS faaliyetlerini durduracağını ilan etti. Ancak Kuzey Kore ve İran olaya tam tersi bir tutumla yaklaştı ve silahsızlanma yönünde maruz kaldıkları tüm baskılarla mücadeleyi başarıyla yürütebildiler. Kuzey Kore en azından o zamanlar için daha az tehlike arz ediyor olmasına karşın İran'ın bulunduğu stratejik konumu ABD için büyük bir tehditti. İran cephesinde ise durum farklı değildi. 11 Eylül sonrası Birleşik

Devletlerin operasyon düzenlediği iki ülke olan Afganistan ve Irak'a sınır komşuculuğu yapan İran, kendini Amerikan üstlerinin ortasında bulmuştu. İran silahları terk etmedi ancak bunun barışçıl amaçlar güttüğü yönündeki iddialarından da vazgeçmedi. Ayrıca Nükleer Silah Antlaşması (NSA) üyeliğini sonlandırmadı. IAEA'nın ülkesinde faaliyet göstermesine izin verdi. İran'ın kaçmaması ve tedirgin olmaması, tedirgin ediciydi. Özellikle sahip olduğu petrolere rağmen barışçıl söylemlerle nükleer silahlar edinmeye devam etmesi, siyasi konjonktürde tüm gözleri üzerine çekebiliyordu (Best vd., 2012, s.569-571).

İran'ın kendini koruma içgüdüğü ile silahlanması, onun savunma stratejisini de belirlemektedir. Örneğin, Ali Shamkhani³ 1998 yılında İran savunma stratejisini şu perspektifte ele almıştır; “İran'ın jeopolitik konumu ve önemi düşünüldüğünde, toprak bütünlüğünü, çıkarlarını denetlemek ve olası bir ABD-İsrail saldırısını püskürtmek için tüm bu savunma stratejileri gerekli olmaktadır.” Bu bağlamda İran'ın silahlanma konusundaki kararlılığı ve arzuları tehlikeli olabilir ancak İran'ın tüm bu silahları saldırı amacıyla edinmediği de aşikârdır (Erdurmaz, 2003, s.173). Irak savaşının her iki ülkenin ekonomilerini yerle bir ettiği göz önüne alındığında, İran'ın gerçekten de nükleer saldırı hazırlığında olduğunu söylemek -o zamanın şeraiti içinde- güç olmaktadır. Ancak yine de İran'ın tedirgin edici bir özelliği, onun bir *motivasyon* sahibi olmasıdır. İran'ın sahip olduğu motivasyon, devletin geleceğini ve istikrarını nükleer politikalara dayandırmaktır. Bu nükleer kapasiteler de Ayetullah Ruhullah Humeyni, tarafından başlatılan “bölge liderliği” ve “Batı karşıtlığı” gibi ekollere dayanmaktadır. Üstelik halkta kendini bu nükleer programların arasında daha güvende hissederek devlete olan bağlılığı genişletmektedir. İran nükleer politikaları sadece mevcut rejimin değil aynı zamanda muhalefetin de desteklediği ve istediği bir argümandır. ABD her ne kadar güncel İran nükleer faaliyetlerinden rahatsız olsa bile, bir zamanlar -Soğuk Savaş ve Şahlık rejiminin iktidarda olduğu yıllar- İran'ı KİS konusunda desteklemiş ve teşvik etmiştir. Fakat daha sonra İran'ı kimyasal silahlar konusunda suçlamıştır (Sandıklı & Kaya, 2014, s.39-40). ABD'nin aynı tutumu Irak'a da gösterdiğini hatırlamakta fayda bulunmaktadır. Birleşik Devletler ilk başta alkışladığı bir davranışı daha sonra “yanlış” olarak nitelendirebiliyordu. Bu da onun bölgesel çıkarlarına göre hareket ettiğini kanıtlar niteliktedir.

İran tarafının 15 Temmuz 2000'de *Şahab-3* füzesinin ikinci kez denendiğini ve bu denemelerin başarıyla sonuçlandığını, Washington ise bu gelişmeleri endişe ile takip ettiğini belirtti (Özdağ & Öztürk, 2000, s.96). ABD Başkanı George Bush 18 Haziran 2003'te, İran'ın nükleer silah üretmeye devam etmesine seyirci kalmayacaklarını ve İran'a karşı net tutum içinde olacaklarını belirtirken, 22 Haziran 2003 tarihinde ise ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, İran'ın dozunu arttırdığı KİS'leri endişe ile takip etmelerine rağmen söz konusu ülkeye karşı herhangi bir saldırı planları olmadığını aktarmıştır (Özdağ, 2003, s.100). Trump yönetimi, 2018 Mayıs'ında 2015 yılında imzaladığı nükleer programlarının sınırlandırılması anlaşmasından çekildi. BM İran'a 13 yıldır silah ambargosu uygulamaktaydı ve bu ambargo 2020 yılının Ekim ayında sona erdi. Bu ambargo sırasında İran tarafı en az 150 milyar dolar zarar görmüştür. 27 Kasım 2020'de İran asıllı nükleer bilim insanı olan Mohsen Fakhrazadeh suikasta uğrayarak hayatını kaybetti ve ardından çok sayıda nükleer bilim insanı öldürüldü. Yine aynı yıl başta Natanz olmak üzere İran nükleer tesisleri saldırıya uğradı. İran ise misilleme olarak; İsrail'e ait su tesisleriyle beraber kritik altyapıya da saldırı başlattı (Horschig, 2023).

Suriye

İran nükleer mühimmatları gibi, İsrail KİS'leri de ifşa olana kadar *inkâr* edilmiştir (NTI, 2014). Söz konusu ifşa gündeme gelir gelmez İsrail tarafından 2007 yılında imha edilinceye değin, Suriye KİS sahibi olmayan devletlerin arasında yer almaktaydı. Yönetimin El-Kibar'da plütonyum reaktörü elde etmeye giriştiği iddiası ortaya atılınca başta İsrail olmak üzere pek çok

³ (D.t. 29 Eylül 1955) İran kökenli Tuğamiral. İran Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteri (2013-2023) olarak görev yaptı. Güncel görevleri; “*Expediency Discernment Council*” and political advisor of “*Supreme Leader of Iran*”

siyasi aktör tedirgin konuma gelmiştir. İsrail tarafından vurulan Suriye plütonyum tesislerinde, gerçekten de nükleer faaliyet gerçekleştirildiğinde dair rapor IAEA tarafından Mayıs 2011 tarihinde kabul edildiği şekliyle beraber; Suriye tahmin edildiğinden daha büyük bir nükleer kapasiteye sahiptir. Örneğin; IAEA, imha edilen reaktörün *25 MW (th) Gaz Soğutmalı Grafit Reaktör* benzeri ve 843 yakıt kanalı, 79 erişim portuna sahip olduğuna karar verildi. Suriye bu reaktörü inşa edebilmek için Çin, Kuzey Kore, Rusya ve İran'dan yardım talep etti. Suriye'nin diğer Orta Doğu aktörlerinden daha geç nükleer silah edinmeye başladığı da tarihsel bir gerçektir. Sözü geçen Orta Doğu aktörleri, ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower tarafından 1953 yılında *Atoms for Peace* konuşmasından sonra hızlı bir şekilde silahlanma yarışına dahil olmuşlardır. Suriye ise KİS faaliyetlerine 1970'li yıllarda başlamıştır. İlk olarak *Scientific Studies and Research Center (SSRC) (Bilimsel Çalışmalar ve Araştırma Merkezi)* inşa edildi ve hemen altı yıl sonra yani 1976 yılında *Atomic Energy Commission of Syria (AECS) (Suriye Atom Enerjisi Komisyonu)* kuruldu. Ancak tüm bu girişimlere rağmen olası 1990'lı yılların başına kadar elde tutulur bir başarı elde edemedi. Tek başına nükleer üretemeyeceğini anlayınca önce Fransa ardından SSCB gibi aktörlerle görüşmeler gerçekleştirildi. Adı geçen iki devlette bazı sebeplerden dolayı anlaşmaları son anda iptal ettiler (NTI, 2014).

1991 yılında ise Çin, Suriye'ye 30 KW'lık reaktör satışında bulunacağını belirtince IAEA tarafından bu girişim engellendi. 1995 yılında ise Suriye'nin nükleer elde etmesi için önüne çıkan engellerden biri de ABD oldu. O dönemler Arjantin ile görüşmeler sağlayan Suriye kanadı, ABD'nin Arjantin'e baskı yapması sonucu, bu görüşmelerden de eli boş döndü. Nitekim silahlanma hırsıyla hareket eden Suriye, en sonunda 1998 yılında Rusya ile mutabakata varmayı başarmıştır. Nükleer kapasitenin aksine, kimyasal silah olarak da ithalat yapma gereksinimine sahip olmuştur. İlk kimyasal silahını, Mısırdan 1973 yılında ithal eden Suriye, 1984'te *sinir gazı*, 1985 de ise *kimyasal savaş başlığı* üretti. Biyolojik silahlardan da eksik kalmayan hükümet, rasin toksin ve şarbon silahlarına sahip bulunmaktadır (Erdurmaz, 2003, s.193-196).

Suriye'nin 2012 Temmuz'unda kimyasal silah sahibi olduğunu açıkça kabul edişinin ardından bölgede birçok defa nükleer kriz baş göstermiş bulunmaktadır. İlk itiraf 2012'de Suriye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Cihad Makdissi tarafından üstlenildi ancak bu silahların hiçbir zaman Suriye halkına doğrultulmayacağına da teminatı verilmiş olmasına karşın aynı yılın Aralık ayında Esad rejiminin, yedi Suriyeli vatandaşı zehirli gazlarla öldürdüğü iddiası ortaya atıldı. Ocak 2013 tarihinde ABD İstanbul Başkonsolosu tarafından gizli yollarla Dışişleri Bakanlığı telgrafi gönderildi. Telgrafın içeriği Suriye'nin Aralık 2012 de *Agent 15 (Ajan 15)* isimli kimyasal silahını Humus üzerinde kullandığına dair söylemlerden oluşuyordu. Elbette bu iddialar Beyaz Saray tarafından ortaya atılmıştı ve hemen ertesi gün Ulusal Güvenlik Konseyi sözcüsü Tommy Vietor tarafından "*tutarlı olmaktan yoksun*" gerekçesiyle reddedildi. Tarihler 19 Mart 2013'ü gösterdiğinde Suriye için yeni iddialar ortaya atıldı. Bu kez, Halep'in Han el-Assel mahallesi ve Şam'ın el-Atebe banliyösünde 25 kişiyi öldüren kimyasal silah kullanıldığına dair bu iddialar bizzat Esad rejimi tarafından kabul edilmesine rağmen, rejim bunu kendi yaptığı için değil, Suriye iç savaşını sürdüren muhalif güçler tarafından gerçekleştirildiğini öne sürerek kabul etmiş bulunmaktadır (Kimball, 2022). Hemen ardından 24 Mart tarihinde bu kez de muhalif güçler, Esad rejiminin kimyasal silah kullandığı gerekçesiyle ölü ve yaralıların bulunduğunu ihbar etti. Ağustos ayında Esad, ülkesinde KİS araştırılması yapılmasına izin verdi ancak bu izin silahları hangi tarafın kullandığıyla değil, kullanılıp kullanılmadığı yönünde sınırlandırıldı. 21 Ağustos tarihinde Guta bölgesinin banliyölerinden birinde rejim tarafından büyük bir saldırı gerçekleştirildiği iddiası kamuoyuna düşünce Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) acil toplantı kararı aldı. Beş gün sonra saha araştırması için bölgeye giden BM Kimyasal Silah Soruşturma ekibi, Suriyeli keskin nişancılar tarafından saldırıya uğradı. Kimse ölmedi ancak soruşturma gerçekleşmedi. ABD ve Birleşik Krallık bölgeye ortak bir askeri hareket düzenlemeye taraf olacaklarını belirtti. Eylül ayına gelindiğinde ise Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, ABD'nin ve diğerlerinin bölgeye askeri operasyon düzenlememesine karşın Suriye'deki silahları kontrol altına alacağını belirtti. Kısa zaman içinde bu öneri ABD başkanı

Barack Hussein Obama tarafından kabul edildi. Birleşik Devletler Başkanı Obama, Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande ve İngiltere Başbakanı David Cameron “Rusya’nın önerisine sadık kalacaklarını ancak Esad rejiminin KİS kullanmaya ve üretmeye devam etmesi ve bunu halka karşı kullanıp anlaşmayı ihlal etmesi durumunda, bölgeye yapılacak olan operasyon tekrar gündeme gelecektir” kararını aldı (Kimball, 2022). Bu bağlamda, Suriye’nin Irak ve Afganistan ile aynı kaderi paylaşması son anda önlenmiş bulunmaktadır. Irak operasyonunun ABD açısından gerekçesi Saddam rejiminin kimyasal silah kullanmış olmasıydı ve aynı gerekçe Esad rejimi açısından da önem arz ediyordu. Böylece 11 Eylül sonrası ABD’nin Orta Doğu politikasında KİS’ler büyük çapta gerekçeli operasyon niteliği kazanmıştır.

İsrail’in El-Kibar reaktörünü vurmasının ardından, IAEA’ya rapor olarak sunulmamış tüm nükleer faaliyetler gün yüzüne çıkmıştır. Üstelik Suriye vurulan bölgenin nükleer üretim reaktörü olduğunu inkâr etse bile, ABD-İsrail birlikleri bölgeye ait çekilmiş fotoğrafları IAEA’ya servis edince, uydu ve radar görüntülerine bakılarak Mayıs 2011 raporu sunuldu. Bu bağlamda bu raporun yüzde yüz kesinlik sağladığı da söylenemez çünkü Suriye El-Kibar’ın nükleer tesis olduğunu kabul etmemekte direnç göstermiştir. Nitekim Suriye için ikinci kriz, Arap Baharının Suriye’ye sıçramasıyla yaşanmıştır. Suriye iç savaşı sırasında El-Kibar’ı ele geçiren *Free Syrian Army (Özgür Suriye Ordusu)*, İsrail tarafından imha edilen bölgenin SCUD füzeleriyle doldurulduğunu ifşaladı. IAEA’nın tüm barışçıl çağrılarını kulak kapatan Suriye, iddiaları yalanlamaya devam ettiği sırada ikinci İsrail vuruşuyla burun buruna geldi. İsrail 6 Eylül 2017 tarihinde Masyaf tesislerini vurdu. Ancak 2018 yılına kadar tüm bu iddialar, belgeler ve uydu görüntüleri tam olarak bir kanıt sunmamaktadır (NTI, 2014).

16 Eylül 2013 tarihli BM raporunda, BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon, Suriye’de büyük ölçekte kimyasal kullanıldığını ve hedef olarak sivillerin bulunduğunu doğruladı. Raporu da muhalif taraflar hedef gösterilemedi çünkü daha önce belirtildiği üzere soruşturma sadece silahların kullanılıp/kullanılmadığı ile ilgilenmekte olup, hangi tarafın kullandığını tespit etmek hakkına sahip değildi. Eylül ayında Suriye, *Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW) (Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü)* kapsamında bir rapor sundu. Rapor, Rusya ve ABD anlaşması doğrultusunda, Suriye’nin mevcut KİS stokları hakkında detaylı bilgi sunuyordu. Ekim ayının ilk günü, BM ekibi, rejim tarafından OPCW’ye sunulan silah stoklarını imha etmek için bölgeye yerleşti. Ekim’in son günü ise OPCW, raporda beyan edilmiş tüm stokların imha edildiğini ilan etti. BM’nin 12 Aralık 2013 raporuna göre daha önce denetime tabii tutulan yedi saldırının beşinde kimyasal silah kullanıldığı doğrulandı. Ayrıca imha edilen Suriye silahlarının ülkeden çıkışı 2014 yılında gerçekleştiği sırada, 11 Nisan günü Kafr Zita köyünde klor gazı kullanılarak saldırı gerçekleşti. Kafr Zita, muhalif güçler tarafından kontrol edilen bir bölgeydi. Klor gazının varlığı 10 Eylül’de doğrulandı. Mart 2015’te Suriye kınandı ve imha edilen silahların ülkeden ayrılma aşaması tamamlanmadan tekrar zehirli gaz kullanmaya devam ederse operasyon tehdidi masaya tekrar yatırılacaktı. 2016 yılının Ağustos ayında Halep’te klor gazı kullanıldığı ihbarı geldi. OPCW-BM Ortak Soruşturma Mekanizması, 2014 yılının Nisan ayında Talmes’te, 2015 Mart tarihinde Sarmin’de, 2015 Ağustos’unda Marea’da, 16 Mart 2015’te İdlib’de (klor gazı) kimyasal silah kullanıldığı tespit etti. 2018 Şubat ayının ilk günü Şam’ın Duma kentinde kimyasal saldırı ihbarı yapıldı. 13 Nisan’da ise Fransa, İngiltere ve ABD, Suriye’nin üç kimyasal silah tesisine saldırı ve ABD Başkanı Donald John Trump, bölgeye yapılan operasyonun KİS üretimini ve kullanımını caydırmak amacıyla oluşturulduğunu açıkladı. 8 Nisan 2020 tarihinde ise Suriye Arap Cumhuriyeti’nin 2017 yılında ülkede kimyasal kullanan taraf olduğu kararı alındı (Kimball, 2022). 20 Kasım 2019 tarihinde İran’ın destek verdiği grupların, Suriye’nin İdlib kentine füze atması sonucu 12 kişi hayatını kaybetti. 21 Aralık günü ise Trump, Esad rejimine ve ona destek verenlere yaptırım uygulayacağını açıkladı. Tarih 23 Aralık gösterdiğinde İsrail güçleri, İran’a destek verdiği gerekçesiyle, Suriye başkenti olan Şam’ı vurdu (Yetim, 2020, s.4-7).

Orta Doğu İç/Dış Politikasında Kimyasalların Gücü

Kitle İmha Silahlarının yol açtığı ve açacağı felaketleri değerlendirmeden önce, bölgede son yaşanan ve halihazırda yaşanmaya devam eden birtakım siyasi krizlerin ele alınmasında fayda vardır.

İran nükleer stratejilerini “barışçıl” argümanlara dayandırsa bile, bunun artık “caydırıcılık” yolunda ilerlediğini de söyleyebiliriz. Şu an için İran’ın elinde ciddi bir nükleer kozu bulunmaktadır. Tıpkı Amerika, Ukrayna’yı Rusya’ya karşı kışkırttığı esnada, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, nükleer silahlarının namlularını Birleşik Devletlere gösterince, ABD geri adım attı ve Ukrayna’yı desteklemekten vazgeçti. Şimdi aynı kozu İran, olası bir İsrail saldırısını engellemek için elinde tutuyor. Son olan İsrail-Filistin krizinde, İran’ın Hizbullah örgütünü devreye sokmakla tehdit etmesi, İsrail ve ABD kanadını ciddi anlamda frene bastırılmış bulunmaktadır. İran tarafından, Irak’ta bulunan ABD birliklerine düzenli olarak saldırılar gerçekleşmesine rağmen, Birleşik Devletler olası bir misillemeden kaçınmış bulunmaktadır (Sonnenfeld & Boehler, 2023).

2020 yılının ilk üçüncü günü İran için beklenmeyen bir gelişme yaşandı. Bu gelişmeye zemin hazırlayan şey ise, İran tarafının Irak’ta bulunan ABD üslerini vurup, ABD Büyükelçilik binasını basıp duvarlara “Başkanımız Süleymani” yazmasıdır. Çok geçmeden ABD tarafı misilleme olarak Bağdat Uluslararası Havaalanına 3 Ocak tarihinde füze saldırısında bulundu. Saldırı sırasında 22 senedir İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanlığı görevinde bulunan Kasım Süleymani hayatını kaybetti. İran, Trump yönetimindeki ABD hükümetini terörist olarak adlandırdı ve Irak, Amerikan üstlerine saldırdı (Güngör vd., 2021, s.72).

Gökhan Çinkaya aktarımla, İsrail Genelkurmay Başkanı Aviv Kochavi 5 Ekim 2021 tarihinde “İran’ın nükleer tesislerine olası bir saldırı için hazırlıklıyız” açıklamasında bulundu. Çinkaya ise bu konuda Stratejik Ortak Dergisine verdiği röportajda şunları aktarmıştır: “İran tarafı tehlikeli söylemelerine devam ederse İsrail tarafından vurulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Özellikle İran nükleer santralleri tehlike altında olabilir” (Kaya vd., 2022, s.20-23).

Suriye açısından 2021 tarihindeki önemli gelişmeler; Nisan ayında gerçekleşen 25. Kimyasal Silahlar Sözleşmesi’ne Taraf Devletler Konferansı’nda, Suriye’nin Sözleşme boyutundaki hakları ve ayrıcalıkları (oy kullanamayacak ve herhangi bir görevde bulunamayacak) askıya alındı. Ocak ve Şubat 2022 tarihlerinde ise önce Marea’da kimyasal blister ajanın kullanıldığına daha sonra Kafr Zeita’da klor tüpünün kimyasal niyetine kullanılmış olduğuna “makul gerekçeler” ışığında karar verildi (Kimball, 2022).

Son zamanların Orta Doğu için siyasi açmazını oluşturan Filistin-İsrail olaylarının vuku bulmasının ardından KİS’lerin geleceğine yönelik birtakım teoriler bulunmaktadır. Çalışmamızda ele alacağımız *en kuvvetli* teoriyi şu perspektifte sınıflandırabiliriz; HAMAS (Harakat al-Muqawama al-İslamiya) adlı İslami Direniş Hareketi, İran’ın yürütmekte olduğu Nükleer faaliyetlerin gözlerden uzaklaşması için tüm dikkati İsrail-Filistin cephesine çekmiştir;

Time.com’un yayınladığı “As the Israel-Hamas War Governs the World’s Attention, Iran Is Quietly Marching Towards Nuclear Breakout” (İsrail-Hamas Savaşı Dünyanın Dikkatini Çekerken, İran Sessizce Nükleer Çıkışa Doğru İlerliyor) başlıklı makalede; HAMAS, 7 Ekim 2023 tarihinde İsrail’e saldırırken İran kanadından ciddi destek almıştır. Şubat 2023 tarihinde, ABD Başkanı Joseph Robinette Biden hükümetinin üst düzey yetkilisi Colin Kahl, İran’ın yakın bir zamanda “ham nükleer cihaz” monte edebileceğini açıkladı. İsrail-Filistin çatışmaları dünya gündemine bomba misali düşerken, böylece İran’ın giderek dozunu arttırdığı nükleer kapasitesi de unutulmuş bulunmaktadır. İran’ın Filistin ile ortak hareket etmesinin bir diğer nedeni ise, 2023 yılı içinde Suudi Arabistan ve İsrail’in el sıkışmaya çok yakın konumda olmasıdır. Böylece olası bir İsrail krizi adı geçen iki devleti birbirinden uzaklaştıracaktı. Suudi Arabistan er ya da geç İsrail’in varlığını kabul etmek durumunda kalacaktır. Ancak o zaman şimdi değildir.

Tüm dünya basınına öldürülen Filistinli çocukların dehşet verici görüntüleri servis edilirken, Araplar İsrail ile el sıkışamazdı. İşte İran'ı motive eden durum tam olarak budur (Sonnenfeld & Boehler, 2023).

İsrail-İran çekişmelerinin bir diğer boyutu ise; 7 Ekim krizinden aylar önce, İran'ın başkenti olan Tahran'da Farsça, Arapça ve İbranice olarak "*Tel Aviv'e 400 saniye*" yazan bir reklam panosu asıldı. Böylece İran hem İsrail'e gözdağı veriyor hem de yeni füzesini ilan ediyordu. Füzeyle, Allah'ın 99 isminden biri olan ve *zafer veren* anlamına gelen "Fattah" adı verildi. Devrim Muhafızlarının verdiği bilgiye göre Fattah Füzesi, 1.400 kilometre (870 mil) menzile sahip bulunmaktadır. Bu çok ciddi bir sayısal veri olmasına rağmen, İran'ın bu konuda abartılı iddialarda bulunduğunu söyleyenler de mevcuttur (Lawati & Gold, 2023).

2024'ün daha ilk üçüncü gününde İran için bir diğer önemli gelişme yaşandı. 3 Ocak 2020'de ABD tarafından misilleme saldırısında hayatını kaybeden Süleymani'nin, dördüncü anma töreninde patlayan bombalar neticesinde yüzlerce kişi vefat ederken, yüzlerce kişi de yaralandı. Olayın hemen ardından Washington'dan gelen açıklamaya göre, ABD kanadı saldırıyı İslam Devleti tarafından yapılabilecek türden bir terör eylemi olarak nitelendirdi. Yemen Husi isyancı grubu sözcüsü Muhammed Abdel-Salam, anma töreni saldırısının İran'ın, Filistin ve Lübnan direnişine destek sağladığı gerekçesiyle meydana gelmiş olabileceğini belirtti. (Salam direkt hedef göstermemiş olsa bile İran'ın adı geçen bölgelerdeki direnişçi halkı "*kime?*" karşı desteklediği göz önüne alındığında çıkarım yapmak çok da uzak olmamaktadır.) İran'ın Dini Lideri Ayetullah Ali Hamaney olaydan sonra intikam alma yemini etti (Australian Broadcasting Corporation, 2024).

Peki Türkiye Bu Ateş Çemberinin Neresinde?

Tarihin son dönemlerinde yaşanan ve şahit olunan olaylar silsilesi ele alındığında, Türkiye'nin son derece tehlikeli stratejik konumda olduğu berrak bir şekilde görülmektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu ona hem avantaj hem de dezavantaj sunabilmektedir. 21. yy. Orta Doğu güvenliği göz önüne alındığında bölgede kırılabilirlik yaratan güç, devletten çok devlet dışı silahlı aktörler olmaktadır. Orta Doğu KİS faaliyetlerinin Türkiye'ye yansımalarına bakmak için komşu ülkelerin KİS kapasitesi yeterli olmaktadır. Başta İran ve İsrail olmak üzere birçok komşu ülkeler silahlanma yolunda ciddi ilerlemeler kaydetmiş bulunmaktadır. Mısır ve Suudi Arabistan'ın da Körfez ülkeleri ve Doğu Akdeniz faktörlerini göz önüne alarak silahlanmaya başlaması Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir konudur. Fakat yine de bölgesel karşılaşılan en büyük problem devlet dışı aktörlerin silah edinmesidir. Diğer bölge aktörlerine nazaran Türkiye'nin devlet dışı silahlı güçlerle mücadele etme konusunda derin ve kapsamlı tecrübeleri vardır. Örneğin Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) uzun yıllardır PKK terör örgütü ile mücadele etmektedir (Korkmaz, 2020, s.74-76). Türkiye'nin en uzun kara sınır komşusu olan Suriye ve ondan sonra gelen İran'ın politikaları son derece kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda Türkiye, istese de istemese de kendini bu ateş çemberinin tam ortasında bulmaktadır. Bölgeyle doğrudan ilişki içinde olmasa bile olaylardan ilk etkilenen güç konumundadır. Bu kısımda Türkiye'nin, çalışma kapsamında ele alınan nükleer güçler ile temaslarına değinilecektir.

2022'nin Türkiye açısından önemli olaylarından biri de Türkiye'nin Kuzey Irak'ta kimyasal saldırı yaptığı iddiası olmuştur. Kürdistan İşçi Partisi (PKK) yayınladığı bir video ile bu iddiayı kamuoyuna servis etti. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, TSK'nın hiçbir zaman KİS kullanmadığını ve bu beyanlarda bulunanlara karşı hukuki işlem başlatılacağını ilettiler (Butler, 2021). Türkiye uzun yıllardır yakın komşularında olan siyasi gelişmelerden etkilenen taraf konumundadır. Örneğin, 1991 yılında ABD ve destekçilerinin, Saddam Hüseyin yönetiminde olan Irak'a askeri operasyon düzenlediği sırada Türkiye, "çekiç güç" kapsamında ülkesini konuşlanmaya müsait duruma getirmişti. Sadece Orta Doğu değil Balkanlara da maddi/manevi desteğini esirgemeyerek Bosna halkına silah desteği sağladı. 11 Eylül olayları sonrası ABD'nin Orta Doğu politikaları, PKK terör örgütü lideri Abdullah

Öcalan'ın yakalanması, (2003) Irak savaşı, (2006) İsrail'in Lübnan'ı işgali, (2008) Gürcistan savaşı vb. gibi yakın geçmiş zamanda vuku bulan olaylara, 2011 Büyük Arap Baharını da eklediğimiz zaman Türkiye'nin nasıl bir ateş çemberinin içinde olduğunu çok net görebiliriz. Üstelik Arap Baharının son durağı olan Suriye'de iç savaş patlak vermiş ve bunun sonucu olarak milyonlarca Suriyeli, Türkiye'ye gelerek sığınmacı statüsüne yerleşmiştir. Bu noktada Türkiye PKK-PYD/YPG terör örgütleriyle mücadeleye devam etmiştir (Arslan, 2024, s.34-35).

Türkiye'nin bölgesel tehditlerinin yanı sıra yükselen nükleer tehditlerin de önemi büyüktür. Tüm bu tehditlere rağmen Türkiye, İran'ın nükleer faaliyetlerini desteklemiştir. Batılı güçlerin İran'a karşı ağır yaptırımlar uygulamasına da karşı çıkmıştır. Ancak buna rağmen İran nükleer kapasitesinin Türkiye için tehdit oluşturduğu da aşıkardır. İran KİS'leri ABD ve İsrail'e karşı caydırıcılık olarak görmekteydi. Bu bağlamda adı geçen iki güç dışında kalan ülkeler hedef olma potansiyeline daha ağır basmaktaydı. Bu hedefler Türkiye ve Sünni Arap ülkeleridir. Bunun sonucu olarak tehlike altında olan ülkeler İran'dan korunmak için ABD'den silah alma durumuna düşecektir. Diğer bir tehdit ise İsrail'den gelmektedir. Özellikle Mavi Marmara olayından sonra iki ülkenin ilişkileri zayıflamıştır. Böylece İsrail'in silahları Türkiye açısından kritik konumdadır (Akpınar, 2013, s.193-196).

Türkiye İran'ın nükleer faaliyetlerine saygı duymuş ve çoğu defa silahlanma hakkını savunmuş olmasına karşın aynı zamanda nükleer silahların yayılmasının önüne geçilmesini de her zaman destekledi. Söz konusu iki ülkenin uzun yıllardır Orta Doğu ve Orta Asya'da birbirleriyle olan rekabeti de ilişkilerini etkilemektedir. Örneğin, Türkiye 2011 yılında Malatya'da NATO radar sistemine ev sahipliği yapma kararı aldığı anda İran buna karşı çıktı. Diğer yandan Türkiye, uzun yıllardır mücadele ettiği PKK terör örgütünün İran ile temas halinde olduğunu, İran ajanlarının Türkiye'de faaliyet göstermesi ve İran destekli terör örgütlerinin TSK'ya karşı tehdit oluşturduğu gerçeklerini hep göz önünde bulundurmıştır. Her şeye rağmen hem İran'ın nükleer kapasitesinin savunulması hem de IAEA ile uzlaşma sağlaması yönünde Tahran'la yakın görüşmeler yapmıştır. Böyle iki açılı tutumda bulunmak için Türkiye'nin bazı haklı gerekçeleri vardı. Bunlar (Meral, 2022);

1. Türkiye artık daha fazla silahlanan komşu görmek istemiyordu.
2. İran ile girilecek olan siyasi çatışma hem Türkiye'yi stratejik açıdan yıpratır hem de diğer büyük aktörlerle girilecek olan ikili savaşta, Türkiye'yi savunmasız bir noktada bırakır.
3. İran'a karşı ekonomik ambargo koymak, İran ile ticaret yapan Türkiye'ye zarar verecektir.

Yeni dünya görüşünün artık İsrail'in nefsi müdafaa adı altında silahlanma taktiğine tahammül gösteremediği de aşıkardır. Bazı Arap devletler, İran ve Filistin çoğu defa İsrail'in toprak bütünlüğünü tehlikeye atmak ve onu silahlanmaya mecbur bırakmak konularında suçlandı ve hedef gösterildi. Hatta hiçbir şekilde şiddet içermeyen Filistin boykotları bile 2015 yılında Netanyahu tarafından terörist faaliyetler adı altında nitelendirildi. İsrail, kendini savunmak adına silahlanmaya devam ederek abartılı bir eylem içine girmektedir. Üstelik bu kadar (*güvenlik konusunda*) hassas bir ülkenin, diğer aktörleri tehlikeye atacak derecede silahlanması dikkat çekecek kadar ciddi boyuttadır. İsrail'in düşman olarak gördüğü Araplardan gelecek olan saldırıyı önlemek için silahlandığını iddia edenler kadar buna karşı çıkanlar da mevcuttur. Karşı çıkanların savunduğu argüman şu olmaktadır: İsrail bölgede herhangi bir Arap nefreti ve Filistin direnişiyle karşılaşmadan önce çoktan silahlanmaya başlamıştı. İsrail KİS'ler konusunda belirsiz tavır takınmaya devam ediyor. Kabul etmiyor ancak reddetmiyor da. Böylece kabul etmeyerek sorumluluktan kaçınıyor hem de reddetmeyerek düşmanlarına gözdağı veriyor (Baroud, 2022).

2023 Hamas-İsrail çatışmalarının Türkiye boyutu ise daha çok İsrail'in cephe alınmasıyla gelişme gösterdi. Erdoğan, Netanyahu ve İsrail'i *terörist* olarak ilan etti. Netanyahu ise buna misilleme olarak, Türkiye'yi terörist Hamas'a destek vermekle suçladı. Buna karşılık Erdoğan'dan gelen cevap: "*Gazze halkını kimyasal silah ile tehdit ettiğinizi biliyoruz. Atom ve*

nükleer bombalarınız var. Sahip olduğunuz KİS'lere rağmen yolun sonundasınız” şeklinde olmuştur (CNN, 2023). İsrail-Hamas geriliminin ardından Türkiye, İran ve Rusya, İsrail'in sahip olduğu kimyasal silah stoğunu sorguladı. Erdoğan, İsrail için *“Batı'nın şımarık çocuğu”* ifadesini kullanınca siyasi gerilmeler baş gösterdi (Mordowanec, 2023).

Türkiye Yakın Gelecekte Politikasını Nasıl Şekillendirebilir?

Yakın gelecek için politika analizinde bulunmak çok güç bir durumdur. Türkiye'nin Kitle İmha Silahlarına yaklaşımı ilk başından beri değişmez biçimde ilerlemiştir. Kitle İmha Silahlarıyla mücadele etme kuruluşlarına üyedir ancak yine de söz konusu ülkenin güvenlik politikalarının değişime uğraması, jeopolitik olaylar, uluslararası anlaşmalar ve siyasetin iç dinamikleri olmak üzere çeşitli faktörlere bağlıdır. Türkiye, kendi güvenliğini sağlama konusunda veya herhangi bir güvenlik tehdidine karşın nükleer politikasında değişikliklere gidebilir. Türkiye'nin yakın veya uzak gelecekte konvansiyonel silahlanmaya önem vermesi, dış politika ekseninde uluslararası örgütlerde imaj değişimine gitmesi sonuçlarını doğurabilir. Bu bağlamda yine de Türkiye'nin nükleer silahlanmaya “barışçıl” amaçlarla yaklaşımını değiştireceği pek düşünülemez. Türkiye, KİS'lerin uzun ve kısa vadeli sonuçlarını göz önüne alıp, en uygun politikayı izleyecektir.

İran ve İsrail'in nükleer faaliyetleri göz önünde bulundurulursa Türkiye açısından özellikle güvenlik ve bölgesel bakımdan tehlike arz etmektedir. Gelecek her ne kadar belirsiz bir şekilde gizemini koruyor olsa bile bölgesel analizler kapsamında belli başlı sonuçlar elde edilebilir. Misalen, İran'ın silahlanmaya devam etmesi, bölgedeki güç dengelerinin yeniden çizilmesine neden olabilir. Böylece Türkiye, yeni çizilen bölgede güvenlik stratejilerini revize etmek ve savunma sanayisini daha fazla güçlendirmek gibi adımlar atabilir. Yakın gelecekte İran ve İsrail'in nükleer silahlanma yarış bölgesel krizlere sebebiyet verebilir. Türkiye bu noktada, sınırlarının güvenliği ve sığınmacı istilası konularında çıkmaza girebilir. Aynı zamanda İsrail ve İran'ın faaliyetleri, Türkiye'nin Orta Doğu bölgesinin diğer aktörleriyle olan ilişkilerini de etkileyecektir.

Tüm bunlar bir öngörüdür. Yakın gelecekte bölgeyi ve Türkiye'yi nelerin beklediği, Türkiye'nin gelişmeler karşısında nasıl bir tutum sergileyeceği, yaşanan sıcak olaylar neticesinde bir anlam kazanacaktır. Yakın komşularının silahlanma hırsı, Türkiye'nin bu komşularla olan ilişkilerini güvenlik ve savunma bakımından hassas şekillendireceği muhtemel senaryolar olabilmektedir.

SONUÇ

Orta Doğu'da kitle imha silah oranının giderek artmasının Türkiye için potansiyel olarak ciddi sonuçları vardır. Bu tür silahların bulunduğu bazı ülkelere komşu olan Türkiye, bu tehditten doğrudan etkilenmektedir. Türkiye'ye yönelik en büyük tehditlerden biri, bölgede kitle imha silahlarının kazara ya da kasıtlı olarak kullanılması ihtimalidir. Bu durum, söz konusu silahların yıkıcı etkilerinden kaçmaya çalışan bölge halkının Türkiye'ye sığınmacı olarak uğramasına yol açabilir. Bu da Türkiye'de zaten gergin olan sosyal ve ekonomik durumu daha da gerginleştirecektir. Orta Doğu'da kitle imha silahlarının kullanılması bölgede istikrarsızlığın artmasına yol açabilir. Bu durum Türkiye'deki güvenlik durumunu daha da kötüleştirecek ve muhtemelen bu tür silahları kullanan veya bunlara erişimi olan aşırılık yanlısı grupların terörist faaliyetlerine yol açacaktır.

Türkiye kendisini kitle imha silahları tehdidinden korumak için halihazırda tedbirler almıştır. Örneğin, ülke sınır güvenliğini güçlendirmiş ve savunma kabiliyetlerini geliştirmiştir. Türkiye ayrıca uluslararası yayılmayı önleme çabalarını desteklemiş ve bu tehdidi ele almak üzere uluslararası forumlara katılmıştır. Bununla birlikte, Orta Doğu'daki kitle imha silahları tehdidi Türkiye için ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Türkiye 1970 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'nın bir üyesidir ve 1996 tarihli Kapsamlı Nükleer Test Yasağı Anlaşması'nı imzalamıştır. Türkiye imzayı atarak nükleer silah geliştirmemeyi,

edinmemeyi ve bulundurmamayı taahhüt etmektedir. Ülke ayrıca nükleer tesislere ve bilgilere erişimi düzenleyen Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması Ek Protokolünü de imzalamıştır. Bütün bunlara ek olarak Türkiye, nükleer faaliyetlerini düzenlemek için diğer ülkelerle ikili anlaşmalar imzalamıştır. Örneğin, Türkiye Rusya ile sadece sivil amaçlı Akkuyu nükleer santralının inşasına ilişkin bir anlaşma imzalamıştır.

Geçmişte Türkiye'nin nükleer silah geliştirebileceğine dair spekülasyonlar ve tartışmalar olduğunu belirtmek önemlidir. Ancak Türk hükümeti bu iddiaları defalarca reddetmiş ve ülkenin nükleer silah geliştirme ya da edinme gibi bir niyeti olmadığını vurgulamıştır. Özellikle Kuzey Irak halkına karşı kimyasal silah kullandığı gerekçesiyle başta Türk Silahlı Kuvvetleri olmak üzere hükümet ve karar alıcılar hiçbir kanıtı dayandırmayan safsatalar ile yıpratılmaya çalışılmıştır.

Genel olarak, Türkiye, nükleer silahsızlanmayı teşvik etmek ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesini desteklemek amacıyla çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Ülke, uluslararası anlaşmalar kapsamındaki yükümlülüklerini vurgulamakta ve küresel güvenlik ve istikrarın sağlanması için diğer ülkelerle iş birliği yapmaktadır. Sadece Türkiye'nin çabaları yeterli olmayacaktır. Olası bir nükleer savaşın tüm dünya ve yaşayan tüm canlılar için ne denli yıkıcı olacağı hayal dahi edilemeyecek bir olgudur. Bu yüzden tüm aktörlerin üzerine düşen şey; silaha son vermek için çalışmaktır. Uluslararası toplumun bu tür silahların yayılmasını engellemek ve bölgede güvenliği sağlamak için birlikte çalışmaya devam etmesi önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, M. (2013). *Arap Baharı mı İran Ateşi mi: İran-Türkiye ve Batı Üzerinden Ortadoğu Analizleri*. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama AŞ.
- ARI, T. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: Alfa Akademi.
- ARSLAN, A. (2024). Ateş Çemberi. *Stratejik Ortak Dergisi*, 4(4), ss.34-35.
- AUSTRALIAN BROADCASTING CORPORATION. (2024). Nearly 100 Dead as Bomb Blasts Rip Through Ceremony Dedicated to Slain Iranian General Qassem Soleimani. 17.01.2024 tarihinde <https://www.abc.net.au/news/2024-01-04/iran-attack-ceremony-for-general-qassem-soleimani/103283286> adresinden alındı.
- BAROUD, R. (2022). Deliberate Ambiguity': Israel's Nuclear Weapons are Greatest Threat to Middle East. MEM. 23.01.2024 tarihinde <https://www.middleeastmonitor.com/20221128-deliberate-ambiguity-israels-nuclear-weapons-are-greatest-threat-to-middle-east/> adresinden alındı.
- BEST, A. ve Hanhimaki, J, Maiolo, J, Schulze, K, Hanhimäki, J. (2012) 20. *Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, [(U. Taciser, çev.)]. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- BUTLER, D. (2021). Erdogan Says Turkish Army Has Never Used Chemical Weapons. Reuters. 15.01.2024 tarihinde <https://www.reuters.com/world/middle-east/erdogan-says-turkish-army-has-never-used-chemical-weapons-2022-10-21/> adresinden alındı.
- CNN (2023). November 15, 2023 Israel-Hamas War. 24.01.2024 tarihinde https://edition.cnn.com/middleeast/live-news/israel-hamas-war-gaza-news-11-15-23#h_48bc62d679934f95adbb57578ba3a96 adresinden alındı.

- ERDURMAZ, S. (2003). *Orta Doğu'daki Kitle İmha Silahları Silahların Kontrolü ve Türkiye*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- GALBRAITH, P. W. (2007). *Irak'ın Sonu: Ulus Devletlerin Çöküşü Mü?* [(M.M. İnceayan, çev.)]. İstanbul: Doğan Kitap.
- GÜNGÖR, E. ve ATLI, D., AKBULUT, Ö. (Eds.) (2021). Kırmızı Çizgimiz. *Stratejik Ortak Dergisi*, yıl:1, sayı:1, s.72-77.
- HORSCHIG, D. (2023). The Israel-Hamas Conflict: Implications for Nuclear Security in the Region. CSIS. 17.01.2024 tarihinde <https://www.csis.org/analysis/israel-hamas-conflict-implications-nuclear-security-region> adresinden alındı.
- INDEPENDENT TÜRKÇE (2019). Dünya Barış Günü'nde Savaşın Bilançosu: Silahlanma Harcamaları Yükselişte 2018'de 1.8 Trilyon dolar Askeri Harcama Yapıldı. 17.01.2024 tarihinde <https://www.indyturk.com/node/66486/d%C3%BCn%C3%BCnyabar%C4%B1C5%9F-g%C3%BCn%C3%BCnde-sava%C5%9F%C4%B1n-bilan%C3%A7osu-silahlanma-harcamalar%C4%B1-y%C3%BCkseli%C5%9Fte-2018de-18> adresinden alındı.
- KAYA, B., EMEÇ, A., ÇİFTÇİ, C. (Eds.) (2022). Dört Hudut. *Stratejik Ortak Dergisi*, 2, sayı:2, ss.20-23.
- KAZEMİ, A. A. (2007). Ortadoğu'da Kitle İmha Silahlarının Yaygınlaşmasının Stratejik Anlamı. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. 07.01.2024 tarihinde https://tasam.org/trTR/Icerik/3993/ortadoguda_kitle_imha_silahlarinin_yayginlasmasinin_stratejik_anlami adresinden alındı.
- KIMBALL, D. (2022). Timeline of Syrian Chemical Weapons Activity, 2012-2022. Arms Control Association. 25.01.2024 tarihinde <https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Syrian-Chemical-Weapons-Activity> adresinden alındı.
- KİBAROĞLU, M. (2003). Yeniden Yapılanan Ortadoğu ve Kitle İmha Silahları. *Avrasya Dosyası*, 9 (4), ss.107-25.
- KORKMAZ, S. C. (2020). 2020'li Yıllara Girerken Savaşın Değişimi ve Türkiye. *Orta Doğu Analiz Dergisi*, 11(9), ss.74-79.
- KRISTENSEN, H. M. ve KORDA M. (2022). Israeli Nuclear Weapons, 2021. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 78(1), 38-50. 04.01.2024 tarihinde <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2021.2014239> adresinden alındı.
- LAWATI, A. A. ve GOLD, H. (2023). Iran has a New Hypersonic Missile, Here's What that Means for the Middle East. CNN. 18.01.2024 tarihinde <https://edition.cnn.com/2023/06/09/middleeast/iran-new-hypersonic-missile-mime-intl/index.html> adresinden alındı.
- MERAL, Z. (2022). Turkey's Perspective on Iran and the Question of Nuclear Enrichment. Rusi. 23.01.2024 tarihinde <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/turkeys-perspective-iran-and-question-nuclear-enrichment> adresinden alındı.
- MORDOWANEC, N. (2023). Israel's Nuclear Weapons Stockpile: What We Know, What We Don't. Newsweek. 25.01.2024 tarihinde <https://www.newsweek.com/israel-nuclear-weapons-stockpile-1843528> adresinden alındı.

- NTI (2014). Israel Nuclear Overview. 05.01.2024 tarihinde <https://www.nti.org/analysis/articles/israel-nuclear/> adresinden alındı.
- NTI (2018). Syria Nuclear Overview. 15.01.2024 tarihinde <https://www.nti.org/analysis/articles/syria-nuclear/> adresinden alındı.
- ÖZDAĞ, Ü. (Ed.) (2003). Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi. *Stratejik Analiz Dergisi*, 4(40), ss.100-101.
- ÖZDAĞ, Ü. ve ÖZTÜRK, O, M. (Eds.) (2000). İran'da Reformistler Çıkmazda. *Stratejik Analiz Dergisi*, 1(4), ss.94-97.
- ÖZGÜR, S. (2006). *Geleceğe Yönelen Tehdit Kitle İmha Silahları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- SANDIKLI, A. ve KAYA, E. (Eds.) (2014). *Orta Doğu'da Değişim ve Türkiye*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- SONNENFELD, J., BOEHLER, A. (2023). As the Israel-Hamas War Governs the World's Attention, Iran Is Quietly Marching Towards Nuclear Breakout. *TİME*. 20.01.2024 tarihinde <https://time.com/6344430/israel-hamas-war-iran-nuclear-breakout/> adresinden alındı.
- TILNEY, B. (2015). Fallout Potential: The West's Atoms for Peace Failure in Israel. Stanford University. 08.01.2024 tarihinde <http://large.stanford.edu/courses/2015/ph241/tilney1/> adresinden alındı.
- ÜSTÜNDAĞ, E. (2004). İsrail: Bir Büyük Cephanelik. *Bianet*. 07.01.2024 tarihinde <https://bianet.org/haber/israil-bir-buyuk-cephanelik-32916> adresinden alındı.
- YETİM, M. (Ed.) (2020). Arap Protestolarında İkinci Dalga. *Orta Doğu Analiz Dergisi*, 11(91), ss.4-7.
- YILMAZ, S. (2015). *Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma: Orta Doğu Örneği* (Basılmış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi.